

Нормативно-правове забезпечення попередження булінгу (цькування) в освітньому просторі

***Владислав Папуша,
доцент кафедри психології та
інклюзивної освіти
Рівненського ОІППО***

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Сукупність умов у закладі освіти, що унеможливлюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливлюють вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин

ЗАКОН УКРАЇНИ

«ПРО ПОВНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ»

Стаття 1

Внесення змін до Закону України «Про освіту»

У зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Закону України від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» передбачено внесення змін до Закону України «Про освіту»

Зокрема, статтями 1, 25, 26, 30, 53, 55, **введено визначення терміну, визначено механізми протидії булінгу (цькуванню), права та обов'язки учасників освітнього процесу стосовно протидії та запобігання булінгу (цькуванню).**

Доповнено статтю 76 **щодо психологічного забезпечення освітнього процесу в закладах освіти.**

- Також, доповнені статті:
- **Стаття 25. Права і обов'язки засновника закладу освіти**
- **Стаття 64. Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки**
- **Стаття 65. Повноваження державних органів, до сфери управління яких належать заклади освіти**
- **Стаття 66. Повноваження органів місцевого самоврядування, Верховної Ради Автономної Республіки Крим**
- **Стаття 71. Громадський нагляд (контроль) у сфері освіти**
- **Стаття 73. Інститут освітнього омбудсмена**

-
- **Булінг (цькування)** - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Терміни і визначення

Жорстоке поводження – дії

(або бездіяльність) батьків, вихователів, педагогів й інших осіб, що завдають шкоди фізичному або психічному здоров'ю особи;

Насильство – будь-яка форма взаємовідносин, направлена на встановлення або утримання контролю силою над іншою людиною.

Огляд нормативно-правових документів з протидії та попередження насильства в Україні

Дотримання, забезпечення та захист прав дитини передбачено Конституцією України, низкою законодавчих актів України та Конвенцією ООН про права дитини.

Відповідно **до статті 52 Конституції України**, будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом.

Стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства» вказує, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини.

Чи конфлікт є те ж саме, що і булінг?

Іноді люди плутають **конфлікт із булінгом**, але це є **різні речі**.

Конфлікт виникає, коли між двома чи кількома особами існує незгода, розбіжність думок або різні погляди. Конфлікт між учнями не завжди означає, що це є булінг. Діти у ранньому віці вчаться розуміти, що інші люди можуть мати іншу думку, ніж їх власна, але розвиток цієї здатності сприймати іншу точку зору потребує часу, і цей процес продовжується до початку повноліття.

При конфлікті кожна особа вільно висловлює свої погляди і дисбалансу сил немає. Кожна особа відчуває, що може вільно заявити свою точку зору. **Те, як люди вирішують конфлікт, може зробити його позитивним або негативним.**

Позитивним, функціонально корисним результатом конфлікту вважається розв'язання тієї проблеми, що породила суперечності і викликала зіткнення, з урахуванням взаємних інтересів і цілей усіх сторін, а також досягнення розуміння й довіри, зміцнення партнерських стосунків і співробітництва, подолання конформізму, покірності, прагнення до переваги.

Конфлікт стає **негативним**, коли особа поводить себе **агресивно** і виявляє це болючими висловлюваннями чи діями. Після цього конфлікт **стає агресивною взаємодією**.

Конфлікт стає **булінгом**, лише коли він **повторюється знову і знову, і існує дисбаланс сил**. З часом може з'явитися схема поведінки, за якої особа, що поводить себе агресивно у конфлікті, продовжує це робити або навіть загострює конфлікт. **Особа, на яку спрямований агресивний конфлікт, може почуватися все менше і менше здатною висловити свою думку і все більше і більше безсилою.** Саме тоді негативний конфлікт може перейти у булінг.

Стаття 1. Основні терміни та їх визначення

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

- 3¹) булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.
- Типовими ознаками булінгу (цькування) є:
- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого;

{Частина першу статті 1 доповнено пунктом 3¹ згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

Згідно ст. 52 Закону України «Про освіту» учасниками освітнього процесу є:

- Здобувачі освіти
- Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники
- Батьки здобувачів освіти
- Фізичні особи, які провадять освітню діяльність
- Інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти

Стаття 26. Керівник закладу освіти

► 3. Керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень:

забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), у тому числі:

{Частина третю статті 26 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

► з урахуванням пропозицій територіальних органів (підрозділів) Національної поліції України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;

{Частина третю статті 26 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

► розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами проведеного розслідування та вживає відповідних заходів реагування;

{Частина третю статті 26 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

► забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування);

{Частина третю статті 26 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

► повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти;

{Частина третю статті 26 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

Стаття 30. Прозорість та інформаційна відкритість закладу освіти

- *2. Заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності, зобов'язані забезпечувати на своїх веб-сайтах (у разі їх відсутності - на веб-сайтах своїх засновників) відкритий доступ до такої інформації та документів:*

- правила поведінки здобувача освіти в закладі освіти;

{Частина другу статті 30 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

- план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;

{Частина другу статті 30 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

- порядок подання та розгляду (з дотриманням конфіденційності) заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти;

{Частина другу статті 30 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

- порядок реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та відповідальність осіб, причетних до булінгу (цькування);

{Частина другу статті 30 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

ЗРАЗОК

Порядок подання та розгляду (з дотриманням конфіденційності) заяв про випадки булінгу (цькування) в закладах освіти

Учасники освітнього процесу подають заяву керівництву закладу освіти або його засновнику про випадки булінгу по відношенню до дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу.

2. Керівник закладу освіти або його засновник розглядає заяву в день її подання та видає рішення про проведення розслідування.
3. Проводиться повне та неупереджене розслідування щодо випадків булінгу (цькування) з залученням осіб від яких отримали інформацію.
4. Керівник закладу освіти для прийняття рішення за результатами розслідування створює наказом комісію з розгляду випадків булінгу (цькування) та скликає засідання. До складу комісії входять педагогічні працівники (у тому числі психолог, соціальний педагог), батьки постраждалого та булера, керівник закладу та інші зацікавлені особи для прийняття рішення за результатами розслідування та виконання відповідних заходів реагування.
5. Рішення Комісії реєструється в окремому журналі, зберігається в паперовому вигляді з оригіналами підписів всіх членів Комісії.
6. Якщо комісія визнала, що це був булінг, а не одноразовий конфлікт, то керівник закладу повідомляє уповноважені підрозділи органів Національної поліції України та Службу у справах дітей.
7. Потерпілий чи його/її представник, також, можуть звернутися відразу до уповноважених підрозділів органів Національної поліції України (ювенальна поліція) та Служб у справах дітей з повідомленням про випадок булінгу (цькування).
8. У разі, якщо комісія не кваліфікує випадок як булінг, а постраждалий не згодний з цим, то він чи його/її представник можуть одразу звернутись до органів Національної поліції України.

ЗРАЗОК

Порядок реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та відповідальність осіб, причетних до булінгу (цькування).

- 1. Після проведення розслідування та засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) відповідно до заяви про випадок булінгу (цькування) здобувача освіти, його батьків, законних представників, інших осіб, у разі, якщо комісія визнала, що це був булінг, а не одноразовий конфлікт - керівник закладу повідомляє уповноважені підрозділи органів Національної поліції України та Службу у справах дітей.
- 2. У разі, якщо комісія не кваліфікує випадок як булінг, а постраждалий не згодний з цим, то він може одразу звернутись до органів Національної поліції України.
- 3. За будь-якого рішення комісії керівник закладу забезпечує психологічну підтримку усім учасникам випадку.
- Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» передбачені штрафи за булінг (цькування):
 - Штраф за булінг становить від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів, тобто від 850 до 1700 гривень або від 20 до 40 годин громадських робіт.
 - Якщо булінг вчинено групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, штраф - від 100 до 200 мінімумів (1700 - 3400 гривень) або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин.
 - Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу учасника освітнього процесу тягне за собою накладення штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 1 місяця з відрахуванням до 20 відсотків заробітку.

«Взаємодія закладів освіти з суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері протидії булінгу регламентуються Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)» від 18 грудня 2018 р.

Наказ МОН України № 1646 від 28 грудня 2019 року «Деякі

питання реагування на випадки

булінгу (цькування) та

застосування заходів виховного

впливу в закладах освіти»)

- ❖ служба освітнього омбудсмена;
- ❖ служби у справах дітей;
- ❖ центри соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді;
- ❖ органи місцевого самоврядування;
- ❖ керівники й інші працівники закладів освіти;
- ❖ засновник (засновники) закладів освіти або уповноважений ним (ними) орган;
- ❖ територіальні органи (підрозділи) Національної поліції України.

Стаття 53. Права та обов'язки здобувачів освіти

➤ 1. *Здобувачі освіти мають право на:*

- захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти;**

{Абзац десятий частини першої статті 53 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

- отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг як особа, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування);**

{Частину першу статті 53 доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

➤ 3. *Здобувачі освіти зобов'язані:*

- повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком яких вони були особисто або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб.**

{Частину третю статті 53 доповнено абзацом шостим згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

Стаття 54. Права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу

- *1. Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають право на:*
- захист під час освітнього процесу від будь-яких форм насильства та експлуатації, у тому числі булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, від пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю.

{Частина першу статті 54 доповнено абзацом двадцятим згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

- *2. Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані:*
- повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування).

{Частина другу статті 54 доповнено абзацом чотирнадцятим згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

Стаття 55. Права та обов'язки батьків здобувачів освіти

2. Батьки здобувачів освіти мають право:

- ▶ отримувати інформацію про діяльність закладу освіти, у тому числі щодо надання соціальних та психолого-педагогічних послуг особам, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування), про результати навчання своїх дітей (дітей, законними представниками яких вони є) і результати оцінювання якості освіти у закладі освіти та його освітньої діяльності;

{Абзац восьмий частини другої статті 55 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

- ▶ подавати керівництву або засновнику закладу освіти заяву про випадки булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу;

{Частина другу статті 55 доповнено абзацом дев'ятим згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

- ▶ вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу.

{Частина другу статті 55 доповнено абзацом десятим згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

3. Батьки здобувачів освіти зобов'язані:

- ▶ сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо випадків булінгу (цькування);

{Частина другу статті 55 доповнено абзацом одинадцятим згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

- ▶ виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти.

{Частина другу статті 55 доповнено абзацом дванадцятим згідно із Законом [№ 2657-VIII від 18.12.2018](#)}

Внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення

- 1) частину другу статті 13 після цифр "173" доповнити цифрами "173-4";
- 2) доповнити статтю 173-4 такого змісту:
 - "Стаття 173-4. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу
 - Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, -
 - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.
 - Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -
 - тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.
 - Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами

віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

- тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

➤ Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, вчинене малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, -

- тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

➤ Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу -

- тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку";

➤ 3) абзац перший частини третьої статті 184 доповнити словами та цифрами "крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою статті 173-4 цього Кодексу";

Внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення

Стаття 173-4. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу

Адміністративні стягнення за булінг

булер	адміністративне стягнення	
	<i>штраф</i>	<i>громадські роботи</i>
будь-який учасник освітнього процесу	50–100 нмдг	20–40 год
	<i>повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення</i>	
група осіб	100–200 нмдг	40–60 год
	100–200 нмдг	40–60 год
малолітні або неповнолітні особи віком 14–16 років	50–100 нмдг	20–40 год
	<i>повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення</i>	
	100–200 нмдг	40–60 год

Примітка: нмдг – неоподатковуваний мінімум доходів громадян (= 17 грн)

керівник закладу освіти (у разі неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу)	Адміністративні стягнення	
	штраф	виправні роботи
	50-100 нмдг	на строк до одного місяця з відрахуванням до 20% заробітку

Кодекс України про адміністративні правопорушення

Стаття 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей

Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей - тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

- ▶ Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -
 - тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.
- ▶ Вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом, крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою статті 173-4 цього Кодексу, -
 - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.
- ▶ Вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, -
 - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст.412)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.915)

Цей Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина.

► **Дискримінація** - ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками

- раси,
- кольору шкіри,
- політичних, релігійних та інших переконань,
- статі,
- віку,
- інвалідності,
- етнічного та соціального походження,
- громадянства,
- сімейного та майнового стану,
- місця проживання,
- мовними
- або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки),

зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обгрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними (Закон України від 06.09.2012 № 5207-УІ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (із змінами та доповненнями від 13.05.2014 № 1263-УП));

Закон України

**«Про запобігання та протидію
домашньому насильству»**

№ 2229-VIII

від 7 грудня 2017 року

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»

➤ **(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 5, ст.33)**

Електронні посилання для використання в просвітницькій та профілактичній роботі з протидії булінгу (цькування) в закладі освіти:

- он-лайн навчання за курсом «Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти» (реєстрація за посиланням: <https://prometheus.org.ua/courses/>).
- рубрика «Корисні посилання щодо теми антибулінгу», які у вільному доступі і розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України (режим доступу - <https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu>)
- курс «Недискримінаційний підхід в навчанні» на сайті студії онлайн-освіти EdEra (режим доступу - <https://www.ed-era.com/>)
- вебінар «Запобігання та протидія булінгу у шкільному середовищі (режим доступу https://www.youtube.com/watch?v=I7Rp7_E46Ow&feature=youtu.be)